

References:

1. Nykiel, R. A. (2003). *Marketing Your Business: A Guide to Developing a Strategic Marketing Plan*. The Haworth Press, Inc., New Jersey, USA.
2. Toni, D. D., Milan, G. S., Saciloto, E. B., & Larentis, F. (2017). Pricing strategies, levels, and their impact on corporate profitability. *Revista de Administração*, 52(2), 120-133.
3. Kotler, P., & Keller, K. L. (2012). *Marketing Management*. (14th ed.) Prentice Hall, New Jersey.
4. Jakupi, A. (2000). *Bazat e Marketingut*. Universiteti i Prishtines, Prishtine.
5. Nagle, T. T., & Hogan, J. E. (1995). *The Strategy and Tactics of Pricing: A Guide to Growing More Profitably*. Prentice Hall, New Jersey, USA.
6. Prasad, B. (1997). Analysis of pricing strategies for new product introduction. *Pricing Strategy and Practice*, 5(4), 132-141.
7. Bruce, L. C. (2014). Critical decisions in new product launch: Pricing and advertising strategies on consumer adoption of green product innovation. *Asian Journal of Technology Innovation*, 22(1), 16-32.
8. Marn, M. V., Roegner, E. V., & Zawada, C. C. (2004). *The Price Advantage*. John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.
9. Schumpeter, J. A., Opie, R., & Elliott, J. E. (1983). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.
10. OECD. (2005). *Oslo Manual Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*. (3rd ed.) OECD and European Commission, OECD and Eurostat, Paris.
11. Oke, A., Burke, G., & Myers, A. (2007). Innovation types and performance in growing UK SMEs. *International Journal of Operations & Production Management*, 27(7), 735-753.
12. Chetty, S. K., & Stangl, K. (2010). Internationalization and innovation in a network relationship context. *European Journal of Marketing*, 44(11/12), 1725-1743.
13. Gunday, G., Ulusoy, G., Kilic, K., & Alpkan, L. (2011). Effects of innovation types on firm performance. *International Journal of Production Economics*, 133(2), 662-676.
14. Rowley, J., Baregheh, A., & Sambrook, S. (2011). Towards an innovation-type mapping tool. *Management Decision*, 49(1), 73-86.
15. Kotler, P., & Armstrong, G. (2019). *Principles of Marketing*. (17th ed.) Pearson, London, UK.
16. Wachtel, K. (2011). *Insider. Warren Buffett: There's Only One Thing That Matters To Me When I'm Investing In A Company*. Available from <https://www.businessinsider.com/warren-buffett-pricing-power-beats-good-management-berkshire-hathaway-2011-2>.
17. Hinterhuber, A., & Liozu, S. (2012). Is It Time to Rethink Your Pricing Strategy? *MIT Sloan Management Review*, Massachusetts.
18. Chatterjee, R. (2009). Strategic pricing of new products and services. In *Handbook of Pricing Research in Marketing* (pp. 169-215). Cornell University, United States.
19. LaPlaca, P. J. (1997). Contributions to marketing theory and practice from industrial marketing management. *Journal of Business Research*, 38(3), 179-198.

DEHQON XO'JALIKLARI FAOLIYATINING ISTIQBOLLARI VA TREND MODELLAR ASOSIDAGI PROGNOZI

Ergashov Yashnarbek Istamovich
Qarshi muhandislik-iqtisodiyot institute
tayanch doktoranti

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a51

Annotatsiya. Qashqadaryo viloyatida dehqon xo'jaliklari faoliyatining istiqbolli rivojlantirishning axborot bazasini shakllantirish bo'yicha keng o'rganilib, nazariy jihatlar yoritilgan. Dehqon xo'jaligi 2011-yildan 2023-yillarda statistika agentligi asosida tahlil qilingan va takliflar keltirib o'tilgan. Dehqon xo'jaligi mahsulotlari iqtisodiyotni rivojlantirish, agrar sektorining taraqqiyoti va dehqonchilikni ta'minlash uchun imkoniyatlari oid ma'lumotlar nazariy jihatdan yoritilgan. Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni boshqarishga oid to'g'ri va samarali qarorlar qabul qilish amaliy ko'rsatkichlar va tahlillar yordamida muhimligi hamda qarorlar qabul qilish usullari dehqonlik sohasidagi faoliyatni boshqarishda yordam berishi nazariy yoritilgan. Dehqon xo'jaligi rivojlantirish kontseptsiyasi bo'yicha o'zlarining tahlillarini samaradorligining o'sishiga ta'sir etuvchi omillarni sarhisob qilingan va asosiy tushunchalar keltirilgan. Dehqon xo'jaligi va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha olimlarining fikriga ko'ra, ushbu sa'y-harakatlar natijalari berilgan.

Kalit so'zlar: dehqon xo'jaligi, subsidiyala, strategiya, eksport, investitsiya, bozor tahlili, daromad, modernizatsiya, klassifikatsiya, bozor iqtisodiyoti, ekonometrik model.

**СОЗДАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БАЗЫ ПЕРСПЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ****Яшнаrbek Истамович Эргашов***Базовый докторант Каршинского инженерно-экономического института*

Аннотация. В Кашкадарьинской области широко изучено формирование информационной базы перспективного развития агрохолдингов и освещены теоретические аспекты. На базе статистического ведомства проанализирована экономика сельского хозяйства с 2011 по 2023 годы и сделаны предложения. Теоретически освещена информация о возможностях сельскохозяйственной продукции для развития экономики, развития аграрного сектора и обеспечения сельского хозяйства. Теоретически объяснена важность принятия правильных и эффективных решений, связанных с управлением сельскохозяйственной деятельностью, с помощью практических показателей и анализа, а также использования методов принятия решений в управлении сельскохозяйственной деятельностью. Обобщены факторы, влияющие на рост эффективности их анализа по концепции развития сельского хозяйства и представлены основные концепции. По мнению ученых сельского хозяйства и охраны окружающей среды, результаты этих усилий уже даны.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, субсидии, стратегия, экспорт, инвестиции, анализ рынка, доходы, модернизация, классификация, рыночная экономика, эконометрическая модель.

**CREATION OF INFORMATION BASE OF PROSPECTIVE DEVELOPMENT OF
AGRICULTURAL FARM ACTIVITIES****Yashnarbek Istamovich Ergashov***Doctoral student of the Karshi Institute of Engineering and Economics*

Abstract. In the Kashkadarya region, the formation of the information base for the prospective development of agricultural holdings has been widely studied and theoretical aspects have been highlighted. Agricultural economy was analyzed from 2011 to 2023 on the basis of statistics agency and suggestions were made. The information on the possibilities of agricultural products for the development of the economy, the development of the agrarian sector and the provision of agriculture is covered theoretically. The importance of making correct and effective decisions related to the management of agricultural activities with the help of practical indicators and analyzes and the use of decision-making methods in the management of agricultural activities are explained theoretically. The factors affecting the growth of the efficiency of their analysis on the concept of agricultural development are summarized and the main concepts are presented. According to the scientists of agriculture and environmental protection, the results of these efforts have been given.

Keywords: Agriculture, subsidies, strategy, export, investment, market analysis, income, modernization, classification, market economy, econometric model.

Kirish. Yangi O'zbekistonni barpo etishda dehqon xo'jaligiga boshqaruvni zamonaviy usullari, mahsulot ishlab chiqarish bosqichlariga yangi texnologiyalarni joriy qilgan holda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, qishloq aholisi turmush darajasini yaxshilash masalalariga alohida e'tibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasida dehqon xo'jaligini rivojlantirish uchun "Aholiga dehqon xo'jaligini tashkil etish uchun ijara huquqi asosida ajratilayotgan yer maydonlaridan foydalanish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" [1] kabi qator vazifalar belgilangan. Natijada, dehqon xo'jaligida mahsulot ishlab chiqarishni rivojlantirish va boshqarishda zamonaviy tadqiqot usullari, ekonometrik modellardan foydalanilgan holda soha taraqqiyotining istiqbolli yo'nalishlarini belgilab olish masalalariga bag'ishlangan

ilmiy izlanish hozirgi kunda muhimlik kasb etmoqda.

Dehqon xo'jaligiga oid qarorlar, har bir mamlakatda va hududda o'zining maqbul qonunchilik, siyosat va boshqa tartibotlar asosida ishlab chiqarish. Bu qarorlar tuzatish dehqonchilik iqtisodiyotni rivojlantirish, agrar sektorining taraqqiyoti va dehqonchilikni ta'minlash uchun imkoniyatlar, qarorlar dehqon xo'jaligiga oid ma'lumotlardan faqat ba'zilari;

1. Subsidiyalash va daromad siyosatlari: Dehqonchilik rivojlanish uchun o'rnatish, sertifikatlash, ishbilarmonlik tashkilotlari yoki qanday qilib qo'llab-quvvatlash tashkilotlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan moliyaviylashtirish siyosatini qabul qilish.

2. Davlat tomonidan taqdim etilayotgan qo'llab-quvvatlar: Dehqonlik yaxshilash uchun dastlabki mablag'lar, subsidiyalar, subvansiyalar, kreditlar yoki boshqa qo'llab-quvvatlar siyosatining qabul qilinishi.

3. Agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish: Dehqonlik rivojlanish uchun agroteknologiyalar, innovatsion va yangi uskunalar bo'yicha qarorlar.

4. Davlat dasturlari va strategiyalari: Mamlakatlar o'rtasida amalga oshirilgan strategiyalar, harakatlarni amalga oshirish uchun davlat ilmiy-strategik hujjatlar.

5. Bozor munosabatlari va eksport: Dehqonlik eksportini eksportini amalga oshirish, import tariflarini bozorlarga kirish, o'zingiz va boshqa bozor munosabatlariga oid qarorlar.

6. Sug'urta va investitsiyalar: Dehqonlik sug'urta sug'urta, investitsiyalar va moliyalashtirish ishlarining faoliyatiga oid qarorlar.

Har bir mamlakatning va hududning siyosati, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitga qarab, dehqonlik qarorlar turli bo'lishi mumkin va qaysi mamlakat yoki hududda qarorlar qilinayotganligi o'zaro farqlanishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Olimlarning dehqon xo'jaligiga oid fikrlari ularning tajriba sohalari, tadqiqot yo'nalishi va shaxsiy nuqtai nazariga qarab juda xilma-xil bo'lishi mumkin. A.Bobok alohida ta'rifda, ishsizlik darajasining oshishi bilan bog'liq ravishda, mahalliy dehqon xo'jaligi shaklini taklif etadi. Bu shaklda "qishloq aholisi o'zlarining oilaviy turmush tarzini va daromadlarini ta'minlash uchun o'zaro kelishuv yaratadi, shuningdek, mahalliy daromadni oshiradi." [1] Bu xususiyatlar esa dehqon xo'jaligini mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida ahamiyatli o'rin egallaydi.

A.Bobokning ta'rifiga qo'shimcha ravishda, I.Kapanev va G.Chubkov o'zlarining fikrlarida dehqon xo'jaliklarining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi o'rin va ahamiyatiga e'tibor berishadi. Ularning ta'riflariga asosan, "dehqon xo'jaliklari o'zida qishloq aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlovchi va shuning orqali aholi daromadlarini oshiruvchi asosiy manba sifatida ko'rsatiladi." [2]

U.Petti iqtisodiyotni asoschisi o'zining asarlarida "dehqon xo'jaligida yaratilgan mahsulot qiymati bilan xarajatlar o'rtasidagi farqni renta deb atagan (ya'ni tuproq unumdorligiga bog'liq bo'lgan renta)" yer egalari daromadlarini umumlashtirib "renta" tushunchasi sifatida yoritgan.

M.Mahmudov asarlarida "dehqon xo'jaliklarining daromadini oshirishni ularning ishlab

chiqarish kuchlari salmog'i orqali, ya'ni ularning asosiy va aylanma vositalar bilan qay darajada ta'minlanganligini va ularning daromadlarini o'zgarishi o'rtasidagi munosabat" o'rganilgan.

I.Kapanev va G.Chubkovning ko'rsatishicha, fuqarolar yoki aholi dehqon xo'jaliklari orqali o'z egalari va butun jamiyatning iqtisodiy manfaatlarini qondiruvchi muhim manba hisoblanadi. Bu ta'rifda dehqon xo'jaliklarining mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida o'ziga xos o'rin va ahamiyati yoritilgan. Bu tahlil asosida dehqon xo'jaliklarining mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin va ahamiyati ko'rsatilgan. Biroq, dehqon xo'jaligiga oid olimlar orasida umumiy mavzular va qarashlar mavjud.

S.Mehmonov "dehqon xo'jaliklari ishlab chiqarishni kengaytirish va diversifikatsiya qilishni rag'batlantirish orqali ularning daromadini oshirishni" o'rgangan. Ya'ni bunga mamlakatda dehqon xo'jaliklarni kengaytirishni yo'li past foizli kreditlar va subsidiyalar berish orqali erishish mumkinligi tadqiq etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Dehqon xo'jaligi faoliyatini tahlil va sintez, induksiya, deduksiya, qiyoslash, monografik kuzatuv, ilmiy abstraksiyalash, statistik guruhla, matematik modellashtirish usullaridan foydalanilgan. Ushbu keltirilgan tadqiqot ma'lumotlari rasmiy manbalardan olinib, taniqli iqtisodchi olimlarning dehqon xo'jaliklari daromadini kelgusida oshirish omillaridan biri sanaladi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda, dehqon xo'jaliklarida mahsulotlarini ishlab chiqarish istiqbollari bir necha omilli prognoz qilindi. Bunday prognozlar variantlari chiziqli, logarifmik, darajali hamda eksponensial trend funksiyalar ko'rinishida, ekonometrik modellar orqali hisoblab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Dehqon xo'jaligining statistik tadqiqotlari ishlab chiqarishi, taqsimoti, istemoli va tegishli omillarning turli tomonlarini tushunishga qaratilgan keng ko'lamli miqdoriy tahlillarni o'z ichiga oladi. Ushbu tadqiqotlar dehqon xo'jaligi sohasida qarorlar qabul qilish, siyosatni shakllantirish va tadqiqotlarni xabardor qilish uchun ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va sharhlash uchun statistik usullardan foydalanadi. Dehqon xo'jaligida statistik tadqiqotlarning ba'zi umumiy yo'nalishlari: birinchidan, ishlab chiqarish statistikasi. Bu tadqiqotlar dehqon xo'jaligi mahsulotlarini, jumladan, ekinlar hosildorligi hajmini o'lchash va tahlil qilishga qaratilgan. Ishlab chiqarish statistikasi vaqt o'tishi bilan tendentsiyalar, mintaqaviy o'zgarishlar va obhavo, texnologiyani qo'llash va agrotexnika amaliyotlari kabi omillarning ta'siri haqida tushuncha beradi. Ikkinchidan, yerdan foydalanish va ekin

maydonlari statistikasi. Bu sohadagi statistik tadqiqotlar yerdan foydalanish shakllarini, jumladan, ekin maydonlari, ekinlarning taqsimlanishi va vaqt o'tishi bilan er qoplaminig o'zgarishini o'rganadi.

Bu ma'lumotlar dehqon xo'jaligida yer unumdorligi, resurslarni taqsimlash va ekologik barqarorlikni tushunish uchun zarurdir. Uchinchi-dan, kirish ma'lumotlaridan foydalanish va samaradorlik. Ma'lumotlardan foydalanish bo'yicha tadqiqotlar o'g'itlar, pestitsidlar, suv va energiya kabi dehqon xo'jaligi resurslarini qo'llash hamda ularning hosildorlik va ekologik barqarorlikka ta'sirini tahlil qiladi. Kirish-chiqish nisbati va resurslardan foydalanish samaradorligi kabi samaradorlik ko'rsatkichlari odatda kirishdan foydalanishni optimallashtirish va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish uchun baholanadi. To'rtinchidan, bozor va narxlar tahlili. dehqon xo'jaligi bozorlarining statistik tadqiqotlari talab va taklif dinamikasini, narx tendentsiyalarini, bozor integratsiyasini va dehqon xo'jaligi tovarlari narxlarining o'zgaruvchanligini o'rganadi. Ushbu tahlillar ishlab chiqaruvchilar, treyderlar, siyosatchilar va iste'molchilarga bozor sharoitlari, narx risklarini boshqarish strategiyalari va siyosat aralashuvi haqida ma'lumot beradi. Beshinchidan, savdo va xalqaro aloqalar. Dehqon xo'jaligi savdosidagi statistik tadqiqotlar xalqaro savdo oqimlari, savdo siyosati, ta'riflar, kvotalar va dehqon xo'jaligi tovarlariga ta'sir qiluvchi savdo shartnomalarini tahlil qiladi. Ushbu tadqiqotlar global bozor integratsiyasi, savdo raqobatbardoshligi va savdo siyosatining dehqon xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va iste'molchilariga ta'siri haqida tushuncha beradi. Oltinchidan, ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirni baholash. Ushbu turkumdagi tadqiqotlar dehqon xo'jaligining qishloq aholisining turmush tarziga, daromad taqsimotiga, oziq-ovqat xavfsizligiga, qashshoqlikni bartaraf etishga va dehqon xo'jaligini rivojlanishiga ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini baholashga qaratilgan.

Uy xo'jaliklari so'rovlari, ta'sirni baholash va ekonometrik modellashtirish kabi statistik usullar ushbu ta'sirlarni aniqlash va siyosat aralashuvini xabardor qilish uchun qo'llaniladi. Yettinchidan, atrof-muhitning barqarorligi. Ushbu sohadagi statistik tadqiqotlar dehqon xo'jaligining ekologik izlarini, jumladan issiqxona gazlari chiqindilari, suvdan foydalanish, tuproq eroziyasi, biologik xilma-xillikni yo'qotish va ekotizim xizmatlarini baholaydi. Ushbu tadqiqotlar barqaror dehqon xo'jaligi amaliyotlarini aniqlash, ularning ta'sirini baholash va iqlim o'zgarishi va boshqa ekologik muammolarga chidamlilikni oshirishga qaratilgan.

Umuman olganda, statistik tadqiqotlar dehqon xo'jaligida bilim va tushunishni rivojlantirish, dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish, siyosatni shakllantirish va dehqon xo'jaligi samaradorligini, barqarorligi va chidamliligini oshirishga qaratilgan tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Dehqon xo'jaligi, odatda bir joyda yashayotgan jamoat, shahar yoki qishloq aholisi bo'lgan hududiy tashkilotlarni ma'noni bildiradi. Bu terim o'z ichiga hududiy, ijtimoiy va iqtisodiy ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi va odatda qishloq hayotini o'rganish, dehqon xo'jaligi hosilni iqtisodiyot bilan ta'minlashda shu tashkilotlar boshqarishga ega bo'ladi. Dehqon xo'jaligi, odatda, kasb-hunar turlari, xizmat ko'rsatish, va ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlash turlariga ega bo'lishi mumkin.

Dehqon xo'jaligini rivojlantirish uchun bir nechta usullar mavjud bo'lsa-da, ammo yangi va sog'liqni saqlash texnologiyalari, qulayliklar va innovatsiyalar dehqon xo'jaligining xususiyatlarini yanada rivojlantirishi mumkin. Dehqon xo'jaligining rivojlanishi uchun mehnatchilikning sifatini oshirish kerak. Bu, dehqon xo'jaligida yuqori sifatli va effektiv kasb-hunar va uskunalarini o'rnatishni o'z ichiga oladi. Ko'plab dehqonlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik va birlashtirilgan faoliyatlar, xususan, mahsulotlarini birlashtirish, ishlab chiqarish, tajribali, yirik kasblarga ega bo'lgan dehqonlar va tashkilotlar orasidagi konsortsiumlar, birjalar yoki ko'p dehqon to'plamlari orqali, rivojlanishni kuchaytirishga yordam berishi mumkin. Dehqon xo'jaligini rivojlantirish uchun ta'lim va tajribani almashish juda muhimdir. Dehqonlar va tashkilotlar yangi texnologiyalarni o'rganish, yangi usullarni amalga oshirish va eng yaxshi amaliyotlarni o'rganish uchun ta'lim va tajribani o'zlariga olishi kerak.

Dehqon xo'jaligining rivojlanishi uchun moliyaviy investitsiyalarga qiziqish, samarali foydalanish va investitsiyalarni yanada rivojlantirish muhimdir. Bu investitsiyalar dehqon xo'jaligining infratuzilmasini, sanoatchilik texnologiyalarini, suv resurslarini oshirish, yaxshilash va xizmat ko'rsatish sohalari uchun ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Hamda, dehqon xo'jaligining rivojlanishi uchun sifatni ta'minlash, hosilni sifatini oshirish va standartlarni oshirish muhimdir. Bu, mahsulotlarni yaxshilash, mijozlar bilan muntazam aloqani ta'minlash, va bozordan ajratish jarayonlarini yanada samarali qilishga yordam beradi.

Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni boshqarishga oid to'g'ri va samarali qarorlar qabul qilish mumkin. Bu, dehqonlik sohasidagi samarali boshqarish uchun amaliy ko'rsatkichlar

va tahlillar yordamida muhimdir. Quyidagi qadam-qadam qarorlar qabul qilish usullari dehqonlik sohasidagi faoliyatni boshqarishda yordam berishi mumkin:

1. Analitik tahlil: Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni boshqarishda o'zgaruvchanliklarni aniqlash uchun analitik tahlil kritik muhimlikka ega. Bu tahlil, mahsulot hajmini, sotish va xarajatlarni, xaridor talablari va sotib olish imkoniyatlari, moliyaviy holat va investitsiyalar, vaqt-mudatlar, ekologik va iqtisodiy o'zgaruvchanliklarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

2. Samarali resurslar qo'shish: Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni rivojlantirish uchun, samarali resurslarni qo'shish muhimdir. Bu investitsiyalar, texnologik rivojlanish, bilimdonlikni oshirish va yangi faoliyat turlarini kiritishni o'z ichiga oladi.

3. Bozor tahlili: Bozor tahlili, dehqon xo'jaligi sohasidagi mahsulotlarning arz-emand tahlili, bozor tendensiyalari va to'g'risidagi ma'lumotlarni o'rganishga yordam beradi. Bu, mahsulotlarni sotib olish, sotish, eksport va importni boshqarishda muhimdir.

4. O'zgarishlarga moslashtirilish: Dehqon xo'jaligi sohasidagi boshqaruvning samarali bo'lishi uchun, o'zgarishlarga moslashtirilish va dastlabki yo'nalishlarni rivojlantirish muhimdir. Bu, strategik reja va dastlabki yo'nalishlarni yanada yaxshilash va moslashtirishni o'z ichiga oladi.

5. Ishonchli mahsulotni ta'minlash: Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni samarali boshqarish uchun, ishonchli va sifatli mahsulotlar ta'minlash muhimdir. Bu, yaxshi ixtisoslashgan qurilma va

uning xavfsiz va sifatli mahsulotlarini ta'minlash orqali amalga oshiriladi.

6. Ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlash: Dehqon xo'jaligi sohasidagi samarali boshqarish uchun, qo'llab-quvvatlash tizimlarini o'zlashtirish muhimdir. Bu, o'zaro hamkorlikni rivojlantirish, qishloqni jismoniy va iqtisodiy infratuzilmasini o'z ichiga oladi va faol qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi.

Ushbu qadam-qadam qarorlar qabul qilish usullari, dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni samarali va effektiv ravishda boshqarishda yordam beradi. Bu usullar asosida, dehqon xo'jaligi sohasidagi potentsialni aniqlash va boshqarishdagi tartibot va samarali amaliyotni ta'minlash mumkin.

Hozirgi bozor munosabatlari sharoitida Respublikamizdagi faoliyat yuritayotgan dehqon xo'jaligi korxonalar va tashkilotlari xalqaro standartlarga mos keladigan takliflar berishi talab etiladi. Ular iste'molchilarga o'z vaqtidagi, qulay va xavfsiz dehqon xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib berishlari lozim.

Bunday sharoitda dehqon xo'jaligi tarmog'ini rivojlantirishni ekonometrik modellashtirish o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Chunki bozor sharoitida:

birinchidan, tavakkalchilik va noaniqlik elementlari mavjud;

ikkinchidan, resurslar chegaralangan;

uchinchidan, ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar o'rtasida raqobat mavjud;

to'rtinchidan, iqtisodiy ko'rsatkichlarning istiqboldagi holatini oldindan ko'ra bilish va boshqalar.

1-jadval

Qashqadaryo viloyati 2011-2023 yillarda dehqon xo'jaligida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarini hajmi (ming tonna)

№	Don va dukkakli don	Kartoshka	Sabzavotlar	Poliz	Meva va rezavorlar	Uzum	Makkajo'xori don
2011	121,6	82,1	242,5	46,3	33,1	24,4	0,21
2012	131,4	88,7	256,5	50,1	35,3	27,8	0,27
2013	144,9	99,4	283,0	55,9	38,3	30,1	0,36
2014	151,6	107,2	307,6	60,2	45,4	36,6	0,36
2015	155,1	121,9	331,1	65,3	57,0	40,1	0,40
2016	158,7	138,5	355,1	74,0	63,0	45,3	0,51
2017	152,7	142,4	373,6	73,9	64,3	46,7	0,59
2018	129,3	143,6	360,5	82,2	68,1	47,7	0,66
2019	99,9	145,0	353,5	87,3	65,9	50,3	0,86
2020	94,2	144,7	364,3	90,4	73,0	54,3	1,06
2021	92,6	146,1	372,3	91,3	74,8	56,3	1,10
2022	88,3	151,1	380,9	95,8	76,5	61,4	1,15
2023	101,4	157,0	384,3	96,7	78,4	63,8	1,22

Manba: Davlat statistika agentligi ma'lumoti asosida.

Dehqon xo'jaligi samaradorligining o'sishiga ta'sir etuvchi omillarni quyidagicha guruhlash mumkin:

ijtimoiy demografik: aholining joylashuvi, jinsi, yoshi, oilaviy axvoli bo'yicha shakllangan tizimni qamrab oladi;

ijtimoiy - kasbiy: ishlab chiqarishni sanoatlashtirish, kadrlarni tayyorlash va kasbga yo'naltirish tizimini, ya'ni ta'lim, mutaxassislik razryad, staj, malakani oshirish bilan bog'liqdir;

ijtimoiy - maishiy: bunda turmush darajasi va uy - joy sharoitlarining yaxshilanishi, madaniy-maishiy xizmat, transport bilan bog'liq muammolarning yechilishi, umumiy ovqatlanish va tibbiy xizmatning tashkil qilinishi, maktabgacha muassasalarning mavjudligi, insonlarning dam olishi va bo'sh vaqtning unumli tashkil qilinishi bilan bog'liq;

ijtimoiy - psixologik: korxonada, guruhda mehnat jamoasining ijtimoiy-psixologik holatini, ish bilan qoniqanligi, o'zaro yordam va do'stona munosabatlarning rivojlanishini, sog'lom ma'naviy holatning tashkil qilinishini o'zida aks ettiradi;

ijtimoiy - ishlab chiqarishga oid: mehnatni tashkil qilishni boshqarishda, raqobatda ishtirok etishni, mehnatga haq to'lash tizimini, bajarilayotgan ishga qarab haq to'lashni, mehnat intizomini qamrab oladi;

ijtimoiy - iqtisodiy: bunga ish haqi darajasi, jon boshiga to'g'ri keladigan daromad kiradi.

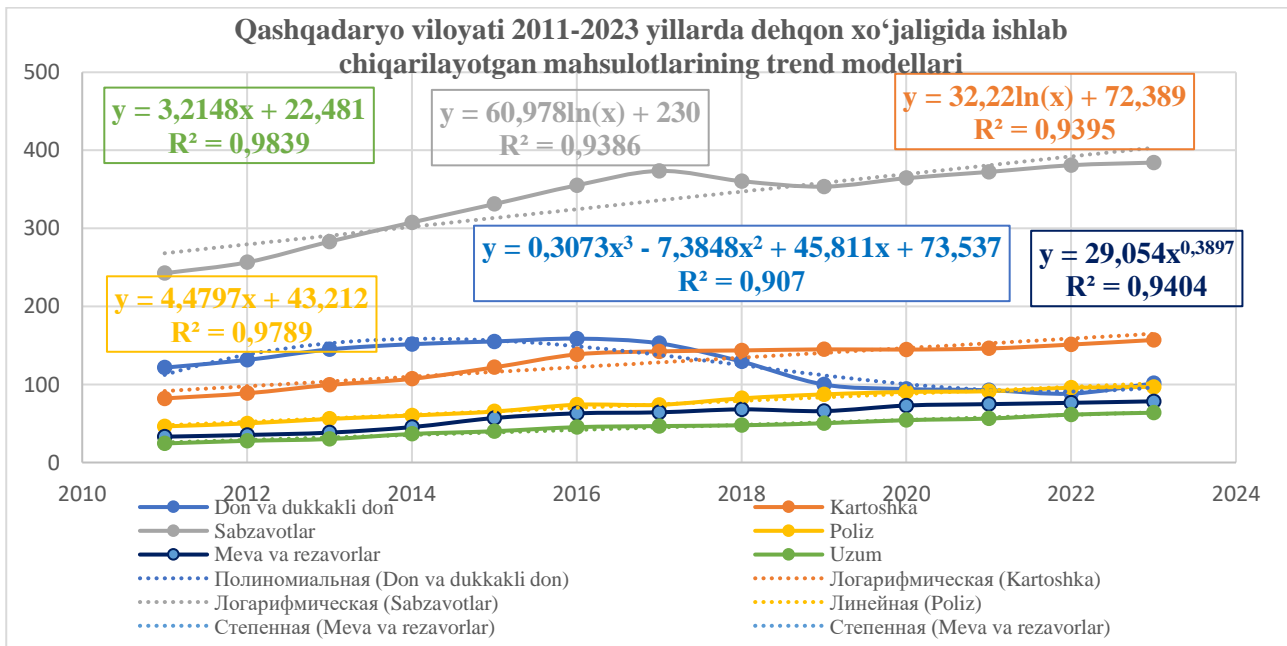
Dehqon xo'jaligi tarmog'ini rivojlantirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy omillarni bunday guruhlash rivojlanishning o'sishida boshqarishdan to'liq foydalanish imkonini beradi.

Respublikamiz iqtisodiy farovonligining oshishi va iqtisodiy hayotdagi ijobiy o'zgarishlar yangi turdagi talabni shakllantiradi, iste'molchilarga dehqon xo'jaligi sifatiga talablarni oshiradi.

Dehqon xo'jaligi tarmog'ining rivojlantirilishi aholining turli xildagi ehtiyojlarini qondirish vazifasini bajaradi. Bunda dehqon xo'jaligi tarmog'ini modernizatsiyalash alohida rol o'ynaydi. Biroq ularning hammasi ham zamonaviy talabga mos kelmaydi. Shu bois ham ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

Viloyatda dehqon xo'jaliklarining faoliyatining rivojlanish mexanizmini tahlil qilish uchun statistik ma'lumotlar juda muhimdir. Bu ma'lumotlar darajasini oshirish, yo'qotish yoki saqlash yo'li bilan ta'minlashning qanday omillar to'g'risidagi qarorlarni qo'llab-quvvatlashda yordam berishi mumkin.

Ushbu prognoz natijalari dehqon xo'jaligida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlari sabzavotlar ishlab chiqarish bilan birga ularning iste'molini ham yuqori o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Sabzavotlarga yetishtirish 2011-yildan 2023-yilgacha 1,58 marta o'sish ko'zatilgan. Jumladan, dehqon xo'jaliklarida don va dukkakli don mahsulotlari ishlab chiqarish 2011 yilga nisbatan 2023 yilda 0,83 marta kamayish ko'zatilganligini va 2016-yilda esa 1,3 martaga oshganligini lekin keyingi yillarda kamayishlar ko'zatilganligini ko'rishimiz mumkin; kartoshka 1-1,91 marta, poliz 1-2,08 marta; meva va rezavorlar 1-2,37 marta; uzum 1-2,61 marta va makkajo'xori don 1-5,8 marta ko'payadi.

1-chizma. Qashqadaryo viloyati 2011-2023 yillarda dehqon xo'jaligida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarining o'sish grafigi va trend modellari

Manba: muallif ishlantmasi.

Dehqon xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda ham makkajo'xori don o'sish sur'atlariga egadir. Jumladan, don va dukkakli don ishlab chiqarish 2023 yilda 2016 yilga nisbatan 1:0,64 marta, kamayishi kutilmoqda. Viloyatda dehqonchilik mahsulotlarini hajmi va turini ko'paytirish ishlari amalga oshirilmoqda. (1-jadval)

Dehqon xo'jaliklarini o'rganish natijalariga ko'ra, ularning daromadi miqdori uning a'zolari soni, ma'lumoti darajasi, yer maydoni, ta'minot resurslari hamda mahsulot turining ko'pligi bilan

bog'liq. Dehqon xo'jaligi daromadini ta'sir qiladigan juda muhim bir faktor bo'lib, u xususan, mahsulotlarning sifati, qiyinliklar hamda zarari turlari va mahsulotlarning bozor qiymatiga qarab belgilanadi. Ushbu omildan integrallariga ta'sir qilib, dehqon xo'jaligi daromadini muayyanlashtiradi. Qashqadaryo viloyatida dehqon xo'jaligini ko'rsatish ishlab chiqarish rivojlanishini trend modellar orqali ifodalab, shunga amin bo'ldiki, jami mahsulotlar ko'rsatish sohasi oshib borayotgan viloyat aholisi soniga nisbatan jon boshiga nisbatan sezilarli darajada o'sib bormoqda.

2-jadval

Qashqadaryo viloyati dehqon xo'jaligi mahsulotlarini 2024-2027-yillardagi hajmi trend modellar orqali prognozi va o'sish ko'rsatkichlari

№	Don va dukkakli don	Kartoshka	Sabzavotlar	Poliz	Meva va rezavorlar	Uzum	Makkajo'xori don
2023	101,4	157	384,3	96,7	78,4	63,8	1,22
2024	110,7014	157,4194	390,92444	105,9278	81,25536	67,4882	1,3118
2025	136,2595	159,6424	395,13149	110,4075	83,46967	70,703	1,403
2026	174,705	161,7218	399,06692	114,8872	85,59561	73,9178	1,4942
2027	227,8817	163,6751	402,76368	119,3669	87,64192	77,1326	1,5854
2024/2023	1,09173	1,002672	1,0172377	1,095427	1,03642	1,057809	1,0752459
2027/2023	2,247354	1,042517	1,048045	1,234404	1,117882	1,208975	1,2995082

Manba: muallif ishlanmasi.

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan ko'p omilli tahlil natijalari yordamida dehqon xo'jaliklarida dehqonchilik mahsulotlarini yetishtirishni oshirishning istiqbollari aniqlash hamda ilmiy tahlil qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Shunga asoslangan holda, kelgusida dehqon xo'jaliklari ishlab chiqarishini aholi soniga mutanosib ravishda oshirib borish kerakligini va samarali tashkiliy va iqtisodiy qarorlarni ishlab chiqishga ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Dehqon xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish uzoq vaqt mobaynida inson iqtisodiy faoliyatining, ijtimoiy jamoa hayotining bir qismi bo'lib kelgan. Aynan dehqon xo'jaligi mahsulotlari iqtisodiy jamoa instituti sifatida insonlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar, foydali faoliyat mavjudligi insoniyat jamiyati va turmushining zaruriy sharti hisoblanadi. Ta'kidlash lozimki, aynan dehqon

xo'jalik mahsulotlarini yetishtirishning rivojlanish darajasini nafaqat uning ishlab chiqarish kuchlari darajasida, balki iqtisodiy va madaniy holatini inobatga olgan holda oshadi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Demak, bundan ko'rinib turibdiki, jamiyatdagi ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi bilan dehqon xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish, xo'jalik jihatlari kuchayadi, eng asosiysi, aholi tomonidan dehqon xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talab ortib bormoqda.

Dehqon xo'jaligi tarmog'ini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda tizimli yondashish usulini qo'llash, unda amalga oshayotgan ehtimolli jarayonlar qonuniyatlarining miqdor va sifat jihatlari o'rganish va baholash esa murakkab bozor iqtisodiyotining tuzilish mexanizmlarini o'rganish va ularni istiqbolli baholash imkoniyatini yaratadi.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 2 fevraldagi "Aholiga dehqon xo'jaligini tashkil etish uchun ijara huquqi asosida ajratilayotgan yer maydonlaridan foydalanish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-09/24/62/0087-sonli qarori. // Xalq so'zi, 2024 yil 2 – fevraldagi.
2. Бобок А. Развивать малые формы хозяйствования. // АПК: экономика, управление. – М., 2008, №9. С.36-37.
3. Капанев И.Г., Чубков Г.В. Семейный и личный подряд на селе. – Москва, Юрид. Лит., 1989. – 288 Стр.
5. Qashqadaryo viloyati statistika bosh boshqarmasining 2011-yildan 2023-yillardagi dehqon xo'jaligi ma'lumotlari asosida hisoblangan.

6. Raximov A.N., Ergashov Y.I. "Dehqon xo'jaliklari faoliyatining istiqbolli rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar", "Экономика и соцуум" №3 (106)-2 2023 255-262-bet.
7. Rakhimov, A., Ravshanova, M., & Alieva, M. (2023). Econometric analysis of increasing efficiency of industrial enterprises. In E3S Web of Conferences (Vol. 458, p. 04004). EDP Sciences.
8. Muhamediyeva D.T. Particle swarm method for solving the global optimization problem using the equilibrium coefficient // IOP Conf. Series:Journal of Physics: Conference Series (2020)
9. Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining rivojlanish xususiyatlari va tendensiyalari. Monografiya. T.: "Iqtisodiyot", 2021 y., 282b., B. 126
10. Rakhimov A. N., Makhmatkulov G. K., Rakhimov A. M. Construction Of Econometric Models Of Development Of Services For The Population In The Region And Forecasting Them //The American Journal of Applied sciences. – 2021. – T. 3. –№. 02.–С. 15-42.
11. Samanov A.A. Sanoat korxonalarida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmi va zarurligi. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy-elektron jurnali. 1-son, yanvar-fevral, 2020-yil.

**ДИСКРЕТ ТАНЛОВ ТАЖРИБАСИДАН ФОЙДАЛАНГАН
ҲОЛДА ЕР СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ УЧУН ФОЙДАЛАНУВЧИЛАР
АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА ҚИЙМАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ**

https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a52

Ахроров Фарҳод Бахриддинович
Тошкент давлат иқтисодий университетининг
Самарқанд филиали директори
Ўринбосари

Аннотация. Мақолада ер экотизимларининг иқтисодий қийматини аниқлаш ва моделлаштириш усулларида, жумладан, тўловларни тўлашга тайёрлик (ТТТ) усули ва танлов экспериментларидан фойдаланилган. Ернинг ўзига хос хизматлари, уларнинг билвосита фойдаланиш қийматлари ва иқтисодий самарадорликни аниқлашда муҳим роль ўйнаши кўрсатилган. Ушбу ёндашувлар респондентларнинг географик жойлашуви, ижтимоий-демографик хусусиятлари, маълумоти, даромад даражаси ва атроф-муҳит ҳақида хабардорлиги каби омилларни инобатга олган ҳолда, ер экотизимларининг иқтисодий қийматини аниқлаш имконини беради. Тадқиқот натижалари ер экотизимларининг билвосита фойдаланиш қийматларини аниқлаш ва улардан фойдаланишнинг иқтисодий самарадорлигини оширишга йўналтирилган чора-тадбирларни ишлаб чиқишда қўлланилиши мумкин. Бу муҳим аҳамиятга эга бўлиб, барқарор ривожланиш мақсадларига эришиш, табиий ресурсларни муҳофаза қилиш ва барқарор бошқариш стратегияларини такомиллаштиришга ёрдам беради.

Калит сўзлар: тупроқ экотизимлари, иқтисодий баҳолаш, тўловларни тўлашга тайёрлик (ТТТ), танлов тажрибалари, билвосита фойдаланиш қиймати, иқтисодий самарадорлик, атроф-муҳит ҳақида хабардорлик.

**АНАЛИЗ ПРЕДПОЧТЕНИЙ И ЦЕННОСТЕЙ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ
КАЧЕСТВА ЗЕМЛИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭКСПЕРИМЕНТОВ ДИСКРЕТНОГО ВЫБОРА**

Ахроров Фарҳод Бахриддинович
Заместитель директора Самаркандского филиала
Ташкентского государственного экономического университета

Аннотация. В данной статье представлены методы определения и моделирования экономической ценности почвенных экосистем, включая метод оценки готовности к платежу (ТТТ) и эксперименты по выбору. Исследование демонстрирует значимость этих подходов в выявлении специфических услуг земель, их косвенной потребительской ценности и экономической эффективности. Анализ учитывает ряд ключевых факторов, в том числе географическое положение респондентов, их социально-демографические характеристики, уровень образования, доходы и осведомленность в области экологии. Полученные результаты могут быть применены для определения ценности косвенного использования земельных экосистем и разработки мероприятий, направленных на увеличение их экономической эффективности. Это имеет критическое значение для достижения целей устойчивого развития, сохранения природных ресурсов и совершенствования стратегий устойчивого управления.

Ключевые слова: Почвенные экосистемы; Экономическая оценка; Готовность платить (ГП); Выборочные эксперименты; Косвенная потребительская ценность; Экономическая эффективность; Экологическая осведомленность.